

СИНЕРГЕТИЧНО-ЦИВИЛИЗАЦИОННИ АСПЕКТИ НА БЕЖАНСКАТА КРИЗА В ЕВРОПА

гл. ас. д-р Мариан НИНОВ,
Военна академия „Г. С. Раковски”

Ch. Ass. Prof. Marian NINOV, PhD
Military Academy “G. S. Rakovski”

Резюме: От синергетична гледна точка се излагат въздействията на имиграционните бежански потоци върху Европейския съюз, разглеждан като една сложна, отворена, нелинейна система. Предлагат се възможни решения (като се изхожда от релацията ”сигурност – култура”) на негативните въздействия на големи имиграционни общности с нетипични за приемащата ги среда цивилизационни ценности, влияещи на сигурността в Европейския съюз.

Ключови думи: бежанци, ислям, Европа, криза, цивилизация, синергетика.

Summary: The effects of immigration refugee flows on European Union are discussed from a synergistic perspective. EU is considered as a complex, open, non-linear system. Possible solutions are available (such as proceeding from the relation "Security - Culture") concerning the negative impact of large immigration communities with non-typical for the host environment civilizational values affecting security in the European Union.

Keywords: refugees, Islam, Europe, crisis, civilization, synergy.

Количествените и качествените параметри, както и последиците от бежанската криза в Европа през последните две години са добре известни и накратко се изразяват в следното:

- над един милион мигранти са дошли в Европа през 2015 г., а от началото на 2016 г. до м. май числото им наближава 200 хиляди;

- само около половината от тези мигранти са бежанци от Сирия, докато останалите са от държави като Афганистан, Ирак, Пакистан и различни африкански страни;

- основна цел на мигрантите е установяването им в Германия, но също в Швеция, Великобритания, Австрия, Италия и Франция, т.е. в страните от Западна Европа с добре развити социални системи;

- Шенгенското споразумение за свободно движение през границите е почти замразено, а по границите на европейските държави изникнаха високи огради;

- налице са прояви на външнополитически противопоставяния между различни европейски държави относно мерките, които трябва да се предприемат, като особено активни в това отношение са държавите от Вишеградската четворка начело с Унгария;

- крайнодесни, ксенофобски и евроскептични партии отбелязаха значителен подем в подкрепата си на проведените през последните месеци избори в различни държави като Полша, Испания, Германия, Австрия.

Спорно е доколко коректно е определението „бежанска” за тази криза, тъй като в това определение не би трябвало да се включват всички мигранти в Европа, а само тези от Сирия и може би Ирак. Така или иначе този термин се наложи в обществена употреба, а и едва ли би могло да се отрече фактът, че сигурността на личността в отделни райони или цели държави като Афганистан, Пакистан, Сомалия, Еритрея, Судан, Нигерия и Либия не е на особено високо ниво. Всъщност, идващите оттам мигранти може и да не са бежанци от военни действия, но бягат от преследвания и физическа заплаха поради политически или социално-икономически причини. Разбира се има и голямо количество мигранти по чисто икономически причини, привлечени от по-добрите и леки условия за живот. Не трябва да се изключва и възможността някои от мигрантите да са избрали Европа по чисто цивилизационни причини, т.е. тези хора предпочитат да живеят в условията на европейската културна регулация. В доклада обаче под бежанци се визира целият този преобладаващо мюсюлмански поток от хора. В крайна сметка всички тези мигранти „бягат” – *едни от* нещо лошо и опасно, *други към* нещо по-добро.

Разглежданата настоящата бежанска криза е част от наблюдавания през последните десетилетия миграционен поток към Западна Европа от Изток и Юг на хора, търсещи по-добри условия за личностно развитие. Разбира се, такива миграционни потоци не са нищо ново в историята и принципите на тяхното поведение са добре изучени и описани от Ернст Равенщайн още в края на XIX в. [14,15] и Еверет Лий през 60-те години на XX в. [13]. Според тях:

- мигрантите не мигрират по-далеч, отколкото трябва, за да се изпълнят целите си;
- миграцията е повече на къси разстояния, отколкото на дълги;
- целите на постоянните мигранти са градските зони, за разлика от сезонните мигранти, които работят в селскостопанските райони;
- сред мигрантите на къси разстояния преобладават жени, докато мигрантите на дълги разстояния са предимно мъже;
- миграцията показва тенденция към увеличаване с развитието на търговията и индустриалното производство;
- ако липсват ограничения, количеството мигранти ще се увеличава години напред с течение на времето;
- икономическите мотиви за миграция ще се засилват с течение на времето, защото икономическите разлики между развиващите се и развитите страни ще се увеличават;
- масивната миграция към развитите страни ще съдържа все повече нискоквалифицирани мигранти.

Ако се сравнят тези принципи с основните характеристики на миграционния поток към Европа в актуалната бежанска криза се вижда, че има висока степен на съответствие. Всички тези мигранти се стремят да стигнат и да се установят в богатите държави от Западна Европа, които са привлекателен район в сравнение със страните, откъдето идват те. Европа е и най-близката дестинация за разлика от такива като САЩ, Канада, Австралия, Япония, Южна Корея. Мигрантите от Близкия изток и Северна Африка твърде често са придружавани от жените и децата си в сравнение с

преобладаващо мъжките мигрантски групи от Афганистан и Пакистан. Мигрантите се стремят да се заселват основно в градските зони, като желанието им е при възможност да напускат бежанските лагери и да се устройват за живот с помощта на свои близки и роднини, което показва намеренията им за трайно установяване в европейските държави. Статистиката в цифри от последните години показва, че миграционният поток се засилва, а не отслабва, но също така се установи, че предприетите в последните месеци целенасочени и строги мерки за ограничаването му дават ефикасни резултати. В резултат се появи дори информация, че бежанци от Сирия вече се опитват да търсят пътища към богатите страни в Източна Азия, а е вероятно при дълготрайно и ефикасно „затваряне” на пътищата към Европа да потърсят по-масово пътища отвъд Атлантическия океан, не само към САЩ и Канада, но и към държави в Латинска Америка, като Аржентина например.

Възниква тогава въпросът: защо след като мигриращите потоци в рамките на разглежданата бежанска криза се подчиняват на добре познати и отдавна описани закономерности (т.е. няма основания за нещо „непознато”, което да буди страх), както и „предписаните” мерки срещу това явление дават резултат, в европейските страни се появили толкова негативни реакции? Сред обясненията за това може да се изброят:

- изключително високият интензитет на този миграционния поток, който постави под изключително напрежение имигрантските и социални структури в европейските държави;

- неговата неконтролируемост с познатите и налични методи и средства;

- усещането, а и появилите се факти, че този значим мигрантски поток е в известна степен манипулиран от скрити политически и спекулативни интереси във и извън Европа.

Най-вярното и едромасабно обяснение обаче може би си остава цивилизационното. Ето защо европейската цивилизация в лицето на европейските народи (в т.ч. тяхното най-значимо политическо представителство – структурите на Европейския съюз) реагират толкова значимо и то преди всичко в негативен план (има, разбира се, и подкрепящи мигрантите организации и структури). Няколко явления, съпровождащи или налични в миграционния, предимно мюсюлмански поток, засягат дълбоко някои основополагащи цивилизационни характеристики на коренното европейско население, а именно:

- флагрантното погазване на закона, от гледна точка на начина на преминаване на границите от мигрантите – масово и без да се зачитат гранични правила и гранични пунктове за преминаване;

- неравноправното отношение към статута на жената и нейната свобода за изява;

- използването на статута на децата при постигане на миграционните цели, в т.ч. и невъзприеманата от европейца житейска философия, че децата са източник на блага и привилегии;

- водещата роля на религията като начин на живот и политическа доктрина;

- неасимилиращите се и капсулиращи се вече трето поколение имигрантски мюсюлмански общности, налични във френските, белгийските и в други европейски държави градове;

•терористичните ислямистки актове, както и нецивилизованите от европейска гледна точка действия, които извършва Ислямска държава в Сирия и Ирак.

Всъщност, европейците в параметрите на настоящата бежанска криза и съпровождащите я явления някак си по-осезаемо разбраха това, което С. Хънтингтън е написал още през 1996 г., а именно, че Западната цивилизация (по неговата класификация), която от началото на ХХ в. е в упадък, се намира в квазивойна с Ислямската цивилизация, която е в демографски и културно-религиозен подем [11].

Книгата на Хънтингтън „Сблъсъкът на цивилизациите” се превежда в труда „Изцелението на Европа” от 1991 г. на холандския културфилософ и социолог Хари Салман като „Битката на културите”, в което разбира се като цяло няма противоречие, ако се изходи от френските или англосаксонски схващания за тъждествеността между понятията цивилизация и култура. Според схващанията обаче в Германия (а оттам донякъде и в Полша и Русия) цивилизацията е преди всичко с материално съдържание, а културата – с духовно [8]. В такъв случай са разбираеми и разликите в отношението към този епизод (настоящата бежанска криза) в рамките на цивилизационния сблъсък, както и подходите за решаване и действие. Оценяваните като непремерени първоначални действия на Германия и нейния политически елит в лицето на канцлера Ангела Меркел относно потока мигранти от югоизток (от Турция през т.нар. Балкански път) всъщност имат своето обяснение в това, че част от германския елит, особено икономическият, възприема мигрантите като необходима и евтина работна ръка за „работилницата на Европа” и по този начин прагматично разглежда кризата в нейния материално-цивилизационен аспект, но не и като източник на културни сблъсъци. Произтеклите обаче в Кьолн поругавания срещу празнуващи в новогодишната нощ германски жени, както и доказаната обвързаност на някои от бежанците със структури на Ислямска държава и с терористичните актове в Париж и Брюксел, обърнаха до значима степен в негативна посока отношението на консервативния среден германец към бежанците, а като резултат последваха изборни успехи на крайнодясната и ксенофобска партия „Алтернатива за Германия”.

Настоящата бежанска криза в Европа, освен като епизод от мигрантския процес на преместването на големи маси от хора от Юг и Изток към благоденстваща Европа, може да се разглежда и като епизод от сблъсъка между европейската и ислямска цивилизация, протичащ през последните десетилетия. Освен това, реакциите в Европа на тази бежанска криза може да се приемат като прояви на криза на европейската идентичност, която се намира в ситуация на агресивни опити за нейното ерозиране. В този смисъл актуалната бежанска криза може да бъде сведена до проблематиката на социеталната сигурност и сигурността на европейската цивилизационна идентичност - както твърди Д. Йончев [5]: „Напълно е основателно да се търси връзка между сигурността на общността и нейната идентичност и култура”.

Цивилизациите не винаги са в сблъсък помежду си, но между тях постоянно протичат процеси на взаимна обмяна – на хора, стоки, капитали, идеи, знания. Освен това те сами по себе си представляват сложни, отворени, нелинейни системи (СОНС), каквито са и големите социални системи [3,6]. В този смисъл съществува логика за търсене на обяснения и решения на бежанската криза като един обменен процес между две големи СОНС. За тази цел е особено подходящо да се приложи синергетичната

парадигма в областта на науката за сигурността. Цивилизациите обменят повече или по-малко помежду си хора, стоки, капитали, идеи, знания т.е. най-общо казано от гледна точка на социофизиката обменят ентропия или негентропия. Оценяването на ролята на ентропията относно продължителността на съществуване на различните цивилизации (т.е. за тяхното оцеляване и съответно сигурност) е оценено макар и доста епизодично от Фернан Бродел в неговата „Грамматика на цивилизациите” [1]. Всъщност, дори само ако се позовем на постановката, че цивилизационните характеристики (обичаи, норми, ценности, идеи, знания) идват от миналото и хвърлят мостове към бъдещето, попадаме в света на синергетиката, която постулира, че настоящето не е само резултат от миналото, но то се „влече” и от бъдещето, т.е. от онези атрактори в битието на колективното съзнание, които са възможни да привлекат траекторията на настоящето.

Какво представлява многолюдният, на пръв поглед хаотичен, поток от хора-мигранти, насочил се към Европа – тълпа (хаос) от биологични тела, но и самосъзнание (в т.ч. традиции, знания, идеи), както и носените от бежанците, макар и не многобройни, вещи и пари? Целият този „неподреден” в голяма степен поток може да се приеме като ентропия, насочила се към подредения европейски свят. Полезна или вредна е тя?

Всяка цивилизация като една СОНС, но едновременно с това и като една колективно осъзната и самоорганизираща се система, е в постоянен процес на самообновление. За тази цел освен собствен ресурс тя би трябвало на един или друг етап от своето развитие да ползва такъв и от други цивилизации, тъй като в противен случай ще достигне до своето отмиране - било в резултат на регресия и несправяне с предизвикателствата пред нея, било поради прекаленото ѝ „подредане”. Последното е в унисон с твърдението на руския учен Лев Гумилев [12], че „...ако неживата материя е подчинена на закона за нарастване на ентропията, то живата материя има и антиентропийни свойства”. Сигурността на социалните групи, в т.ч. и на цивилизациите, би трябвало да се поддържа в рамките на т.н. долен и горен праг на сигурността [10]. Европейската цивилизация определено не се намира близо до долния праг на сигурността си, но тя е опасно близо да горния праг. Цивилизация, която е успяла да преодолее в много висока степен опасността от вътрешно-цивилизационни въоръжени сблъсъци и е осигурила извънредно висок жизнен стандарт и възможности за личностно развитие на своите членове, определено достига до опасно високи стойности на сигурността, които могат да предизвикат нейния саморазпад [6,10]. В този смисъл ентропийният по своя характер бежански поток може да има своите положителни последици за европейската цивилизация и да я отдалечи от горния праг на сигурността. Въпросът е обаче доколко тази ентропия е свободна (позитивна), като се има предвид че социалните СОНС се „хранят” със свободна ентропия, а отделят преработена (несвободна) ентропия [10].

Може ли да се твърди, че съвкупността от хора в настоящия бежански поток представлява свободна ентропия, т.е. съвкупност от „относително свободни” елементи, които да могат да се вграждат по реда, правилата и динамиката на приемащата система/цивилизация? Отговорът е по-скоро не! Според Н. Слатински, при пренасяне на понятия и закономерности от физическите (неживите) към социалните (живите)

системи трябва да се отчита, че освен физическата енергия те разполагат и с други видове енергия – интелектуална, нравствена, морална, психическа, телепатична и други [10]. Лев Гумилев смята, че в природата съществува етническо поле, подобно на електромагнитното и гравитационно, което се проявява не в индивидуалните реакции на отделните хора, а в колективната психология, въздействаща на индивида [12]. Ето защо придвижването и навлизането на такива големи колективи от еднородни и близки по семейни, расови, етнически и други подобни причини хора определено съвкупно не представляват свободна ентропия, а те са зависими културологично и цивилизационно от мрежите от хора и институции от местата откъдето тръгват. По тези мрежи, както и по мрежите, които бежанците съставляват в потока си, а също и след установяването си, протича въздействие върху приемащата ги цивилизация от изпращащата ги цивилизационна общност [3]. В някои случаи това въздействие може да е положително или поне невраждебно. При мюсюлманските общности обаче това въздействие определено е враждебно. Техните имигрантски общности се капсулират и гетоизират в рамките на приемащата ги християнска европейска цивилизация, като съхраняват и развиват своята мюсюлманска култура, за което съдействат голям брой техни религиозно-социални организации, финансирани от ислямските страни. В крайна сметка в СОНС на европейската цивилизация възникват мюсюлмански локализации, които дифузират на микрониво структури, които са несинхронизирани с динамиката и правилата на функциониране на структурите на макро- и меганиво. В определен момент тази несинхронизираност на функционирането на структурите на микро-, макро- и меганиво може да доведе до критичен момент системата - европейската цивилизация, и в резултат на надпрагови флукуации, макар и на микрониво, да я изправят пред т.н. бифуркационна точка, в която тя ще излезе от настоящия си атрактор и ще премине в друг допустим/възможен такъв. За такава предстояща възможност – бифуркация, вследствие на протичащите множество вътрешни за ЕС кризи, пише и В. Проданов в своя аналитична статия [7], в която се предвиждат 5 бъдещи сценария за ЕС – от „повече Евросъюз” до „разпад на ЕС”. Определено съществуват основания за твърдението, че ЕС стои в неравновесна позиция пред необходимостта да формулира и избере бъдещ атрактор на своята цивилизационна траектория. И бежанската криза може да се яви надпраговата флукуация, която да задейства процеса, доколкото тя засяга фундаменталните ценности на европейската цивилизация.

Проблемът за сигурността на идентичността на европейската цивилизация в сблъсъка ѝ с ислямската цивилизация всъщност се свежда до елиминиране на мрежово предаваните негативни въздействия от откритите или скрити центрове за въздействия в ислямските държави. Решението в това отношение, според труда „Социална динамика без формули” на Витанов/Панчев/Димитрова е унищожаването на т. нар. „предавателна мрежа”, т.е. решението е властово - то трябва да включва прилагането както на твърда, така и на мека власт [3]. Несъмнено решението на кризата на цивилизационната идентичност засяга преформатирането на културните параметри на имигрантските мюсюлмански общности в Европа, за което трябва да се прилага т.н. мека власт, „използваща културата и особено идеологията за промяна на поведението на агента, върху когото се упражнява властта” [3]. Меката власт обаче е ефективна само когато зад нея стои авторитетът на твърдата власт. Последното означава, че прилагането на

репресивните мерки на властта в европейските държави спрямо мюсюлманските мрежови организации е наложително и неизбежно. Също така е наложително да се признае провалът на идеята за мултикултурализъм в една цивилизационна общност - една цивилизация може да има субцивилизации, но една от тях трябва да е доминираща [3]. За да бъдат успешно разформирани ислямските предавателни мрежи и хората, участващи в тях да станат свободни агенти, които да се интегрират реално и успешно в структурите на приемащата ги европейска цивилизация, то ще трябва да се трансформират в известна степен нормативните постановки в ЕС относно индивидуалните и колективни права.

Върху освободените в максимално възможната степен мигранти от въздействия и контрол на определени интереси в държавите им на произход ще трябва да се наложат чрез т.н. мека власт културните регулации на приемащата ги цивилизация. Това изисква активизиране, в това число и с помощта на държавните институции, на редица социални и образователни организации. Особена роля обаче трябва да изпълняват традиционните религиозни европейски институции, т.е. религията (християнската) ще трябва да засили своята роля в европейското общество, като това трябва да стане не под водещата роля на догмата, а чрез водещата роля на хуманните принципи [3].

Наложително е прилагането на комбинирано (за да е по-ефикасно) въздействие на твърдата и меката власт в рамките на модерното европейско общество [9], което трябва да доведе до включването на мюсюлманските емигранти в социалната мрежа от групи и институции на приемащото ги европейско общество. За тази цел европейските държави ще трябва да разполагат с ефективна, йерархично изградена твърда власт в лицето на системите за колективна отбрана, национална сигурност и обществен ред. Същевременно, меката власт трябва да е по-скоро мрежово изградена, т.е. както счита Н. Слатински по отношение на мрежовите заплахи - с „...мрежова архитектура с минимално необходима йерархия и с максимално адаптивна конфигурация, в която да се набляга предимно на консолидацията, както и на координацията и децентрализацията, за сметка на командването и централизацията”, тъй като „ако противникът е с променлива геометрия и институциите, с които ще се изправим срещу него, трябва да бъдат с такава геометрия” [9]. Все пак и за консолидацията, и за организацията на меката власт, необходима за културното преформатиране на мигрантите, би била наложителна известна държавна намеса, изразяваща се в управление на културата (въпреки някои спорове в това отношение). Така както твърди руският социален културолог Б. Ерасов: „Намесата на правителствените органи в работата на културните организации и групи често е необходима, тъй като без правителствена поддръжка те не биха могли да понесат затрудненията от различен характер (не само финансови, но и юридически, политически и т.н.) и е възможно да престанат да съществуват” [4].

В заключение може да се приеме, че само комбинираното прилагане в йерархично-мрежови порядък на твърдата и мека власт от страна на европейските държави може да превърне потоците от мигранти от настоящата бежанска криза, а и въобще, в позитивен фактор за бъдещото развитие на европейската цивилизация.

Използвана литература:

1. Бродел, Ф., Граматика на цивилизациите, "Изток-Запад", С., 2014 .
2. Витанов, Н., Ст. Панчев, Зл. Димитрова, Популационна динамика и национална сигурност, АИ „Марин Дринов“, С., 2005.
3. Витанов, Н., Ст. Панчев, Зл. Димитрова, Социална динамика без формули, АИ „Марин Дринов“, С., 2008.
4. Ерасов, Б., Социална културология, Издателство „Идея“, С., 1997.
5. Йончев, Д., В търсене на сигурността. Сигурността в концепцията на присъствието, „Изток-Запад“, С., 2014.
6. Нинов, М., Синергетични аспекти на ефикасността на системата за национална сигурност, сп. „Военен журнал“, С., бр.2/2015.
7. Проданов, В., Пет сценария за бъдещето на Европейския съюз, в. „Труд“, 11.05.2016 г.
8. Салман, Х., Изцелението на Европа“, Издателска къща „Кибиа“, С., 2001.
9. Слатински, Н., Сигурността – животът на мрежата, ВИ, С., 2014.
10. Слатински, Н., Сигурността - същност, смисъл, съдържание, ВИ, С., 2011.
11. Хънтингтън, С., Сблъсъкът на цивилизациите и преобразуването на световния ред, ОБСИДАН, С., 2002.
12. Гумилёв, Л., Етногенез и биосфера земли, Айрис-прес, М., 2004.
13. Lee, E. S., (1966), A theory of migration, *Demography*, 3, 47-57
14. Ravenstein, E. G., (1885), The laws of migration, *Journal of the Royal Statistical Society*, 48, 167-227.
15. Ravenstein, E. G., (1889), The laws of migration, second paper, *Journal of the Royal Statistical Society*, 52, 241-301.